

dr. Hír János

Jelentés a bükki Lök-völgyi-barlang, Vaskapu-barlang,
valamint a kelet-cserhádi Betyár-barlang 1994-évi
kutatásáról

5343-63

5343-61

5223

készült a Pásztói Múzeumban
1994 december 5-ig

dr. Hír János

Jelentés a bükki Lök-völgyi-barlang, a Vaskapu-barlang, valamint a kelet cserhádi Betyár-barlang 1994-évi kutatásáról

1. A Lök-völgyi-barlang

A barlang Felsőtárkánytól 6 km-re, közvetlenül az Eger-Miskolc műút k-i oldalán fekszik 375 m tszf.-i magasságban. Az Állami Földmérési és Térképészeti Hivatal által szerkesztett 208-444. kódszámú 10 000-es térképlapra esik, de azon nincs feltüntetve (1. ábra).

A barlang feltárása két kisebb próbaásatással kezdődött, melyeket Bartalos Gyula, majd később Leszih Andor végeztek. 1931-ben Dancza János és Kovács József készítették el az üreg első térképét. KADIC O.-MOTTL M.(1938) 1932-ben kezdte el a barlang rendszeres ásatását. Ennek során a bejáratától indulva a barlang főfolyosóján végigmenő kutatóárkot hajtottak, melyet nem ástak le a sziklaaljzatig. A főfolyosóra merőleges keresztfolyosót hasonló módon egy hosszanti kutatóárokkel tárták fel, melyet már az aljzatig mélyítettek (2. ábra). Az akkori idők monoglacialis felfogásának megfelelően Kadíc és Mottl a kitöltést és annak ősmaradványanyagát a mai értelemben vett felső pleisztocénbe sorolta ("javaglaciális"). 1933-ban Kadíc kutatócsoportja a Subalyuk feltárására összpontosította erejét, így a sokkal csekélyebb eredményeket ígérő Lök-völgyi-barlangban nem került sor a kutatóárkok és a falak között megmaradt üledék kitermelésére. Kadícék működésével egyidejűleg KERÉKES J.(1938) geomorfológiai szempontból dolgozta fel a feltárt barlangokat és környezetüket.

1933 után a Lök-völgyi-barlangban említésre érdemes ásatás nem történt. Csupán tudománytörténeti érdekesség, hogy LEGÁNYI F. (1950-56) az ötvenes években kisebb volumenű gyűjtéseket végzett a megmaradt profilok mentén.

Hosszú szünet után 1994 augusztus 1 és 12 között került sor a barlang rétegazonosító ásatására. Ennek során a Kadíc-féle 8/1-négyszög ÉK-i oldalán (2. ábra) a szelvényt kitisztítottuk és tovább mélyítettük. A végül 270 cm magas profilból 10-15 cm-ként vettünk egyenként 100 kg. tömegű mintát. A minták egy részét a közeli Lajpos-forrásban iszapoltuk, más részét iszapolás nélkül elszállítottuk Pásztóra. A minták válogatását jórészt magam végeztem. Jelenleg a 18-7. minták kiválogatása és előzetes őslénytani feldolgozása történt meg.

A Lök-völgyi-barlang szelvénye (3. ábra)

A megtisztított, majd tovább mélyített profilon 8 réteget tudtunk elkülöníteni. Ezek a következők.

1. Szürkésbarna színű laza kőzettörmelék.
2. Barna színű kőzettörmelék, helyenként állatjáratok által megbolygatva.
3. Cseppkővel cementált breccsapad.
4. Világosbarna színű kőzettörmelék.
5. Barna színű kőzettörmelék.
6. Cementált breccsapad, mely csak kisebb fészkekben tartalmazott laza anyagot.
7. Barna színű durva kőzettörmelék.
8. Élénksárga színű, részben breccsásan kötött durva kőzettörmelék.

KADIC O.-MOTTL M.(1938) szelvényleírása szerinti 1. réteg (fekete humusz) már hiányzik.

Az 1994-évi ásatás során sem értük el a barlang sziklaaljátát, így a kitöltés max. 1 m vastagságúra becsülhető legalsó része még ismeretlen.

A Lök-völgyi-barlang ősmaradványai

Őslénytani szempontból a szelvény két fő szakaszra osztható: 1. szakasz: a 8. réteg, 2. szakasz: a 7.-1. rétegek.

A 8. réteg anyaga valószínűleg középső pleisztocén idősebb szakaszába sorolható. Ennek alapja az *Arvicola cantiana* jelenléte, mely eddig a Bükkben csak a Tar-kői-kőfülkéből ismert. Figyelemre méltók az óriás ürge (*Citellus major*) leletei, melyek az Uppony 1. kőfülke faunájában fordultak elő (JÁNOSSY D.1989). A rendkívül töredékes barlangi medve fogleletekre a komplikált morfológia jellemző, amely inkább a felső pleisztocén medvéknél gyakoribb.

A 8.réteg (18.-10. minták) faunája

Lacerta sp.(gyík)	7
Sorex araneus (erdei cickány)	1
Talpa europaea (vakond)	3
Chiroptera sp. (denevér)	1
Lepus sp. (nyúl)	1
Ochotona pusilla (füttyentő nyúl)	5
Citellus major (nagytermetű ürge)	3
Cricetus sp. (hőrcsög)	2
Clethrionomys glareolus (erdei pocok)	6
Lagurus sp.("sztyeplemning")	1
Arvicola cantiana (vízi pocok)	7
Pitymys subterraneus (földi pocok)	1
Microtus oeconomus (patkányfejű pocok)	2
Microtus gregalis (szibériai pocok)	14
Microtus arvalis (mezei pocok)	18
Ursus spelaeus (barlangi medve)	22
Összesen:	94 példány

A 6.-7.rétegek (8.-9. minták) faunája

Lacerta sp. (gyík)	16
Sorex araneus (erdei cickány)	1
Talpa europaea (vakond)	2
Cricetus cricetus (hőrcsög)	1
Clethrionomys glareolus (erdei pocok)	1
Arvicola terrestris (vízi pocok)	2
Pitymys subterraneus (földi pocok)	3
Microtus gregalis (szibériai pocok)	1
Microtus arvalis (mezei pocok)	8
Ursus spelaeus (barlangi medve)	3
összesen:	38 példány

A 7. minta(5.réteg) faunája:

Lacerta sp. (gyík)	14
Sorex araneus (erdei cickány)	1
Apodemus sp. (erdei egér)	1
Cricetus cricetus (hőrcsög)	1
Clethrionomys glareolus (erdei egér)	1
Arvicola terrestris (vízi pocok)	1
Microtus gregalis (szibériai pocok)	4
Microtus arvalis (mezei pocok)	22
Ursus spelaeus (barlangi medve)	1
összesen:	46 példány

KADIC O.-MOTTL. M.(1938) "protosolutréen" (?)
levélhegy előkerüléséről ír pontosabb rétegmegjelölés nélkül.
Az 1994-évi ásatás során paleolit anyagot nem
találtunk. Ugyanakkor A barlang üledékében gyakori a
kvarcittörmelék, amire már az 1933-as ásatás során is
felfigyeltek és azokat atipikus paleolitoknak tekintették. Az
1994-évi ásatás után azonban az a meglátásom, hogy ez a
törmelék a barlang feletti kvarcitkibúvás természetes
lepusztulásából származik.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a Lök-völgyi-
barlang szelvénye tudományos érdeklődésre számot tartó idős
(feltehetően középső pleisztocén) üledéket tartalmaz, melynek
csekély ősmaradványtartalma sajnálatos módon nem indokol
további intenzív őslénytan feltárást.

1. A Vaskapu-barlang

A Vaskapu-barlang, (mely inkább sziklaeresz, mint
barlang). Felsőtárkány-községtől é-ra található, az Eger-
Miskolci műtról is jól láthatóan a Vaskapu n. szurdok K-i
oldalában 350 m tszf.-i magasságban. Az Állami Földmérési és
Térképészeti hivatal 208-444. kódszámú 10 000-es
térképlapjára esik, de azon nincs feltüntetve.(1. ábra).

Első térképét Dancza János és Martus Ferenc
készítették (4. ábra). Ásatása Mottl Mária vezetésével folyt
1933 augusztusában. A törmelékkúp-szerűen felhalmozódott
üledéktömeget egyszerű kézi válogatás után a barlang előtt
elegyengették (KADIC O.-MOTTL M. 1938). Szelvényük (4. ábra)
alapján feltételezhető, hogy a kitöltést nem távolították el
teljes egészében, de a megmaradt ásatási profilra az eltelt
évtizedek alatt tekintélyes vastagságú másodlagos törmelékkúp
rakódott .

1994 tavaszán a Lök-völgyi-barlang ásatását előkészítő terepbejárás során figyeltem fel arra, hogy a sziklaeresz egyik hasadékában még bolygatatlan üledékmaradvány van, mely igen gazdagon tartalmaz rágcsáló-maradványokat. Az ásatás első napján a Vaskapu-barlangból 150 kg-nyi üledékmintát szállítottunk el, melyet a Lajpos-forrásban iszapoltunk és az ásatás végére ki is válogattunk.

A minta páratlanul gazdag gerinces ősmaradványegyüttest produkált, mely feltehetően a felső pleisztocén végének egy hideg klímafázisa során rakodott le. A lelőhely helyzete, valamint az üledék színe és faunája alapján igen valószínű, hogy az megfelel az 1933-évi ásatás alatt Mottl Mária által készített szelvény (legalsó) 1. rétegének (4 ábra).

A fauna tudományos értéke igen nagy. Egyrészt azért, mert számos rágcsálófajt statisztikus tömegben tartalmaz, így feldolgozása révén néhány rendszertani kérdéshez (pl. *Microtus gregalis*-*Microtus arvalis* elválasztás) lényeges adatokat fog szolgáltatni. Ennél is jelentősebb azonban az a körülmény, hogy a század elején megkutatott bükki barlangok többségében leírtak vörösbarna színű "rágcsálós", "lemminges" v. "rénszarvasos" rétegeket. Ezeket azonban az akkori ásatások során teljesen kiásták, vagy átforgatták, így ezen rétegek faunáját iszapolásos módszerrel eddig nem tanulmányozhattuk. A Vaskapu-barlang anyaga ebből a szempontból egyedülálló kuriózum.

A Vaskapu-barlang faunája

<i>Pisces</i> indet. (hal)	1
<i>Lacerta</i> sp. I.	5
<i>Lacerta</i> sp. II. (gyík)	4
<i>Lagopus lagopus</i> (hófajd)	3*
<i>Sorex minutus</i> (törpe cickány)	18
<i>Sorex araneus</i> (erdei cickány)	35
<i>Sorex</i> sp. ?	4
<i>Ochotona pusilla</i> (füttyentő nyúl)	5
<i>Citellus citelloides</i> (ürge)	1
<i>Sicista subtilis</i> (csíkos egér)	19
<i>Apodemus</i> sp. (erdei egér)	6
<i>Cricetulus migratorius</i> (törpe hörcsög)	1
<i>Cricetus cricetus</i> (hörcsög)	1
<i>Clethrionomys glareolus</i> (erdei pocok)	54
<i>Arvicola terrestris</i> (vízi pocok)	12
<i>Pitymys subterraneus</i> (földi pocok)	1
<i>Microtus nivalis</i> (havasi pocok)	34
<i>Microtus oeconomus</i> (patkányfejű pocok)	53
<i>Microtus gregalis</i> (szibériai pocok)	515
<i>Microtus arvalis</i> (mezei pocok)	326
<i>Mustelidae</i> indet (menyétféle)	1
<i>Felis</i> sp. (vadmacska)	1
<i>Rangifer tarandus</i> (rénszarvas)	1*
Összesen:	1101 példány

A *-gal jelölt fajokat dr. Jánossy Dénes határozta.

3. A szentkúti Betyár-barlang

A barlang Mátraverebély határában, a Meszes-tető NY-i oldalában nyílik. Az Állami Földmérési és Térképészeti Hivatal által készített 207 433. kódszámú 10 000-es térképlapra esik, melyen fel is van tüntetve (5. ábra). (A Meszes-tető DK-i lejtőjén található a valamivel közismertebb szentkúti remetebárlangok). A Betyár-barlangot kevesen ismerték. A Cserhát-utikalauz (KRISTÓF S. et al. 1957) és LÁNG S. (1967) monográfiája nem említi, ugyanakkor a Mátra turistatérképén feltüntették. 1994 márciusában a barlangot felkerestem, majd elkészítettem térképét (6. ábra) és öslénytani ásatást végeztem benne.

350 m tszf-i magasságban fekszik. Középső miocén korú lajtmészakóben kialakult hasadékbárlang. Járatainak összhosszúsága, mintegy 40 m. Keletkezésében valódi karsztos folyamatok nem játszhattak szerepet.

A bárlang bejárata mögött hatalmas ásatási gödröt találunk, mely minden bizonyjal illegális "kutatók" működésének eredménye. Öslénytani vizsgálataimhoz ezen gödör falából vettem az 1. és 2. sz. mintát. A 3. sz. mintát a folyosó középső szakaszán felhalmozódott denevértrágyából gyűjtöttem. A 4. minta az alsó szint sárgásbarna kitöltéséből származik. A minták összes tömege 600 kg. volt. Az anyag iszapolását és válogatását alkalmi munkabéres segéderők végezték.

Ezidáig a 3. sz. minta öslénytani anyagának feldolgozásával készültem el. A minta faunalistája a következő.

csigák

<i>Zebrina detrita</i>	6
<i>Granaria frumentum</i>	10
Helicidae indet.	16
Limacidae indet.	23
összesen:	55 példány

gerincesek

<i>Hyla arborea</i> (leveli béka)	2*
<i>Bufo bufo</i> (barna varangy)	7*
Ranidae indet (béka)	2
<i>Triturus tristatus</i> (tarajos göte)	1*
<i>Lacerta</i> sp. (gyík)	3
<i>Lacerta viridis</i> (zöld gyík)	1
<i>Anguis fragilis</i> (törékeny gyík)	1*
<i>Elaphe longissima</i> (erdei sikló)	1*
<i>Coronella austriaca</i> (rézsikló)	1*
<i>Vipera</i> sp.	1*
<i>Talpa europaea</i> (vakond)	24
<i>Erinaceus europaeus</i> (sүн)	5
<i>Sorex araneus</i> (erdei cickány)	1
<i>Sorex minutus</i> (törpe cickány)	1
<i>Crocidura leucodon</i> (mezei cickány)	1

Sciurus vulgaris (mókus)	1
Apodemus sp. (erdei egér)	22
Clethrionomys glareolus (erdei pocok)	1
Pitymys subterraneus (földi pocok)	1
Microtus arvalis (mezei pocok)	206
Vulpes vulpes (róka)	1
Ursus arctos (barna medve)	1
összesen:	285 példány

A *-al jelölt fajokat dr. Venczel Márton határozta.

A fauna igen fiatal, legfőljebb néhány száz esztendő lehet. Magán viseli mindazon jellemzőket, melyeket a történelmi idők állattársaságai mutatnak.

1. A mezei pocok abszolút dominanciája.

2. Az erdei elemek alárendelt részaránya.

Ezek minden bizonnyal már a középkori ember erdőirtó tevékenységének eredményei.

3. Jégkorszakból fennmaradt reliktumfajok (pl. füttyentő nyúl, szibériai pocok, csíkos egér) teljes hiánya.

Mindezek ellenére ugyanakkor a faunában ott a barna medve. Jelenlétére elfogadható magyarázatot adni pillanatnyilag nem tudok. Feltehetően levéltári kutatások révén utána lehet nézni annak, hogy a Cserhát területén meddig fordultak elő medvék.

Összefoglalás

1994-évi barlangi kutatómunkám legjelentősebb eredményének a Vaskapu-barlang faunájának begyűjtését tartom. Ezt az anyagot alaposabb feldolgozás és publikáció után a bükk felső pleisztocén legjelentősebb faunadokumentumai között tarthatjuk számon. Maga a lelőhely különösebb védelemre nem szorul, mivel nem látványos. A jövőben egy ásatás alkalmával célszerű lenne az 1933-évi szelvényt megtisztítani a rárakódott törmeléktől és a megmaradt anyagot ujravizsgálni.

A Lök-völgyi-barlang kitöltésanyaga továbbra is jelentős tudományos érték és a barlanggal együtt védelmet érdemel. Ősmaradványanyaga ugyanakkor szegényes.

A szentkúti Betyár-barlang, mint helyi kuriózum és a Keleti-Cserhát egyik kiemelkedő földtani nevezetessége, ugyancsak védelmet érdemel.

IRODALOM:

JÁNOSSY D.(1979): A magyarországi pleisztocén tagolása gerinces faunák alapján.- Akadémiai Kiadó, p.1-207.,Bp.

KADIC O.-MOTTL M.(1938): Felsőtárkány vidékének barlangjai /Die Höhlen der Umgebung von Felsőtárkány.- Barlangkutatás/Höhlenforschung, 16.,1.,p.62-70 Hun.,p.70-72 Ger.,Budapest.

KEREKES J.(1938): Az egerkörnyéki barlangvidék kialakulása.-
Barlangkutató/Höhlenforschung, 16.,1.,p.90-130.,Budapest.

KRISTÓF S. et al (1957): Cserhát utikalauz.- Sport Kiadó,p.1-
140.,Bp.

LÁNG S.(1967): A Cserhát természeti földrajza.- Akadémiai
Kiadó,p.1-376.,Bp.

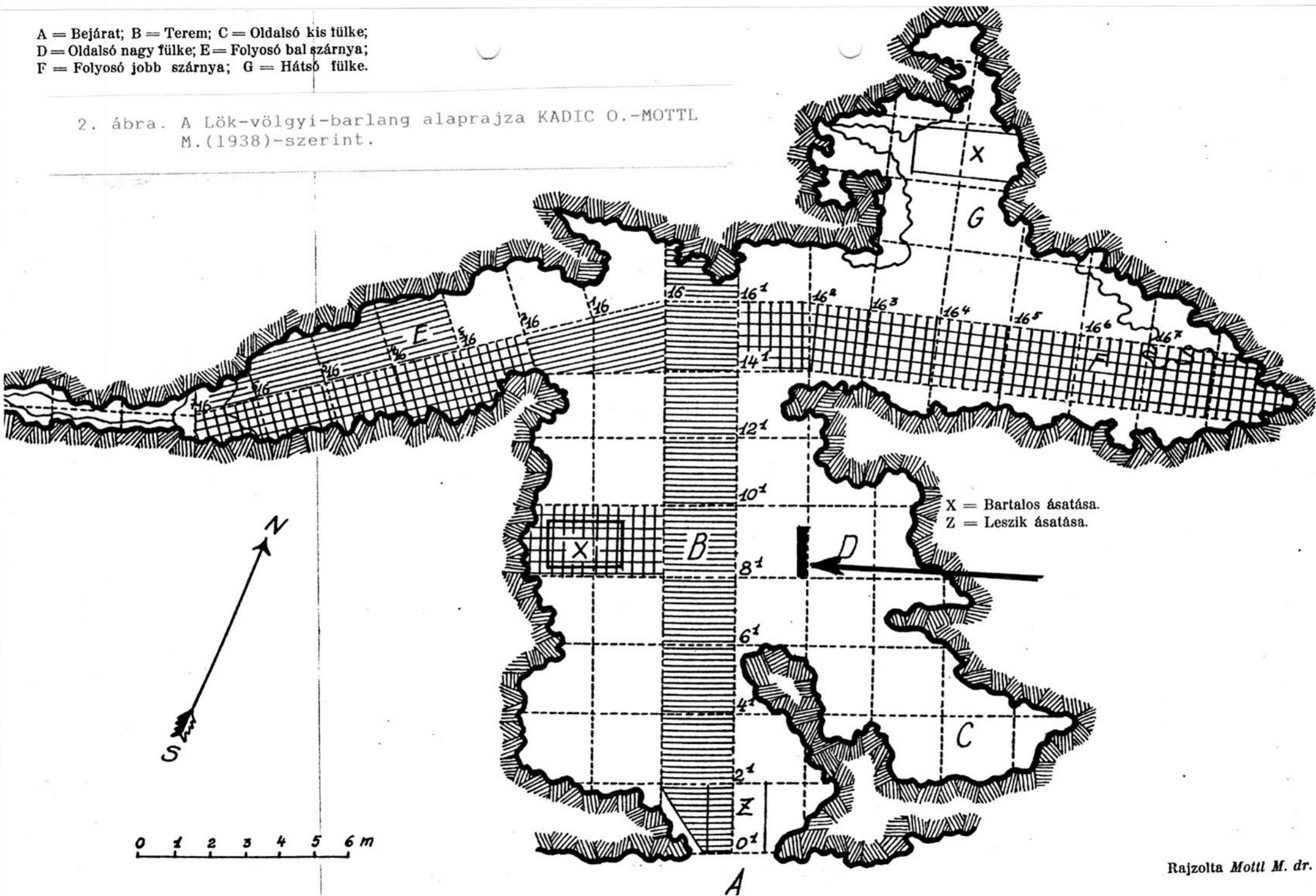
LEGÁNYI F.(1950-56): Naplók.- kézirat a gyöngyösi Mátra
Múzeumban.

A = Bejárat; B = Terem; C = Oldalsó kis fülke;
 D = Oldalsó nagy fülke; E = Folyosó bal szárnya;
 F = Folyosó jobb szárnya; G = Hátsó fülke.

2. ábra. A Lök-völgyi-barlang alaprajza KADIC O.-MOTTL
 M.(1938)-szerint.

Rajzolta Mottl M. dr.

3. ábra. A Lök-völgyi-barlang 1994-évi ásatási szelvénye

M: Őslénytani minták (1-18.) az 1994-évi ásatás során

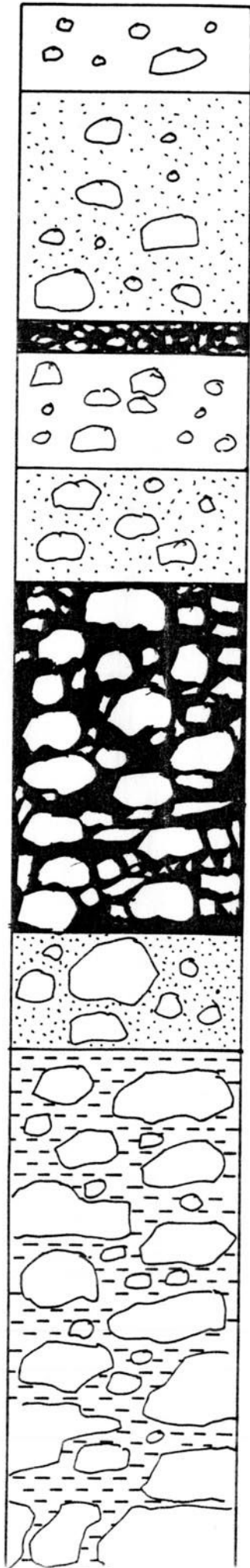
R1: Rétegszámozás az 1994-évi ásatás alapján

- 1.réteg. szürkésbarna színű laza kőzettörmelék.
- 2.réteg. barna színű kőzettörmelék.
- 3.réteg. cseppkővel cementált breccsapad.
- 4.réteg. világosbarna színű kőzettörmelék.
- 5.réteg. barna színű kőzettörmelék.
- 6.réteg. cementált breccsapad.
- 7.réteg. barna színű kőzettörmelék.
- 8.réteg. élénksárga színű durva kőzettörmelék.

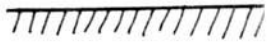
R2: Rétegszámozás KADIC O.-MOTTL M.(1938)-szerint

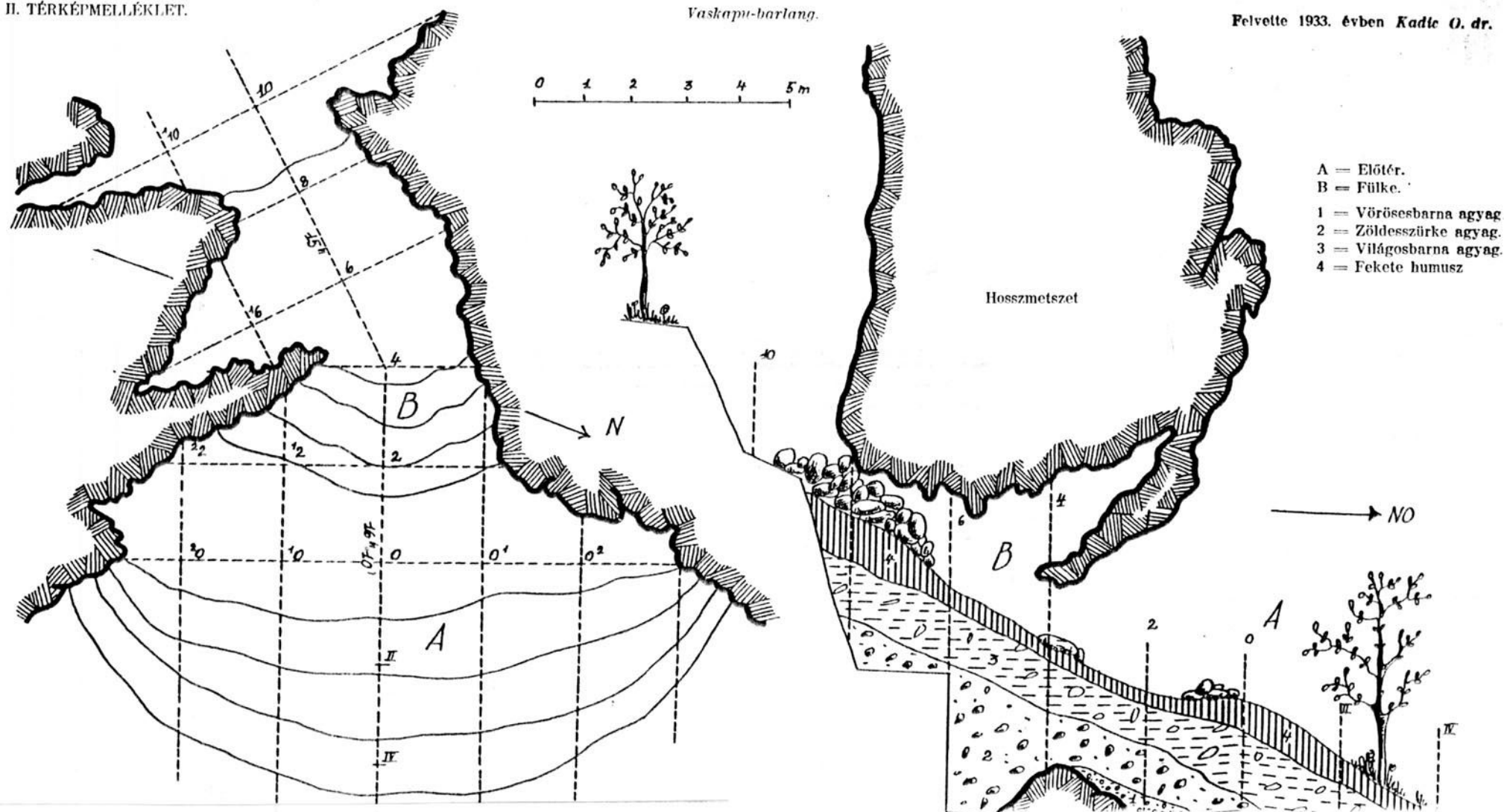
1. réteg. fekete humusz (ma már nem azonosítható)
2. réteg. barna humusz.
3. réteg. világosbarna agyag.
4. réteg. mészkőtörmelékes, tufás agyag
- "3. réteg." világosbarna agyag

J: Jelenlegi járószint az 1994-évi szelvénynél.

M	R1	R2	J
<u>1</u>	<u>1</u>	<u>2</u>	
<u>2</u>			
<u>3</u>			
<u>4</u>	2		
<u>5</u>	<u>3</u>	3	
<u>6</u>	4		
<u>7</u>	5		
<u>8</u>			
8	6	4	
<u>9</u>			
<u>10</u>	7		
<u>11</u>			
<u>12</u>			
<u>13</u>			
<u>14</u>	8	"3"	
<u>15</u>			
<u>16</u>			
<u>17</u>			
18			

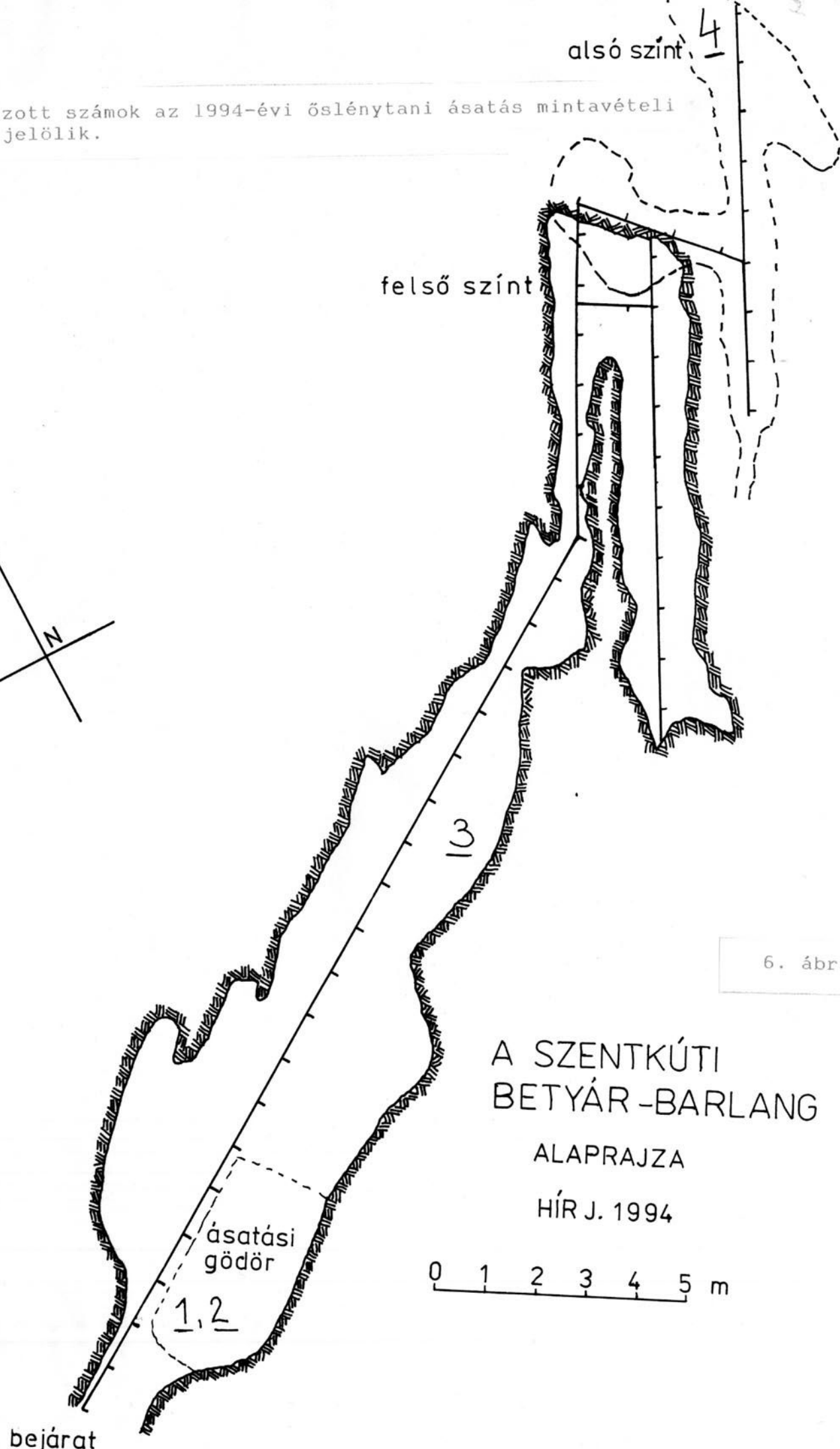
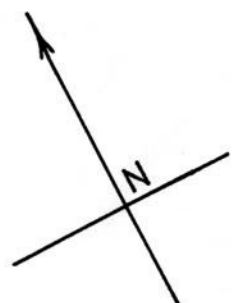

- A = Előtér.
- B = Fülke.
- 1 = Vörösébarna agyag.
- 2 = Zöldesszürke agyag.
- 3 = Világosbarna agyag.
- 4 = Fekete humusz

4. ábra. A Vaskapu-barlang alaprajza és szelvénye
KADIC O.-MOTTL M.(1938)-szerint

Az aláhúzott számok az 1994-évi őslénytani ásatás mintavételi helyeit jelölik.

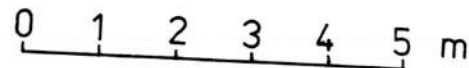

6. ábra

A SZENTKÚTI BETYÁR-BARLANG

ALAPRAJZA

HÍR J. 1994

bejárat